

риси субетносу властиві, наприклад, донським козакам, камчадалам, поморам у росіян. Хоч і тут властиве значення першої частини слова — префікса “суб” — як чогось підрядного, нижчого, підпорядкованого, другорядного, меншого — не зовсім відповідне. Тим більше невідповідне з усіх поглядів надумане застосування поняття “субетнос” до українців Карпат і Закарпаття.

Закінчуючи, ще раз хочу наголосити, що етнографічне районування України — науково важлива проблема, яка потребує ґрунтовної розробки і уважного опрацювання різних її аспектів і питань на основі, передусім, широкого обсягу етнографічного матеріалу, а також з використанням даних дослідження фольклору, говорів, народного мистецтва, історії й географії України.

І. Винниченко
/Київ/

УКРАЇНСЬКІ ЕТНІЧНІ ЗЕМЛІ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ЕТНІЧНИХ ПРОБЛЕМ

Не зважаючи на актуальність, яку завжди мала проблема етнічних територій та автохтонного населення, етногеографія як наука, об'єктом якої є ці та похідні поняття, почала формуватись у колишньому СРСР лише після другої світової війни. І хоча головним завданням етногеографії є вивчення географічного розміщення етнічних спільнот, дослідження їх розселення та територіальних взаємовідносин з іншими народами у зв'язку з соціально-економічними, політичними, природними та іншими факторами, саме ці останні ніколи не підносились на рівень державної політики, лише побіжно, та й то із застереженнями, згадувались на наукових форумах. Причини такого стану загальновідомі.

Чи не перше визначення етнічних територій належить П.Кушнеру /Книшову/, який 1951 р. писав: “Етнічні території складаються протягом століть. І за цей час населення настільки звикає до території, яку посідає, що починає вважати її “рідною”. Звідси, з пам'яті про те, що “рідна земля” споконвіку пов'язана з долею конкретного народу, виникає переконання про історичні права, про які люди згадують, коли виникає тери-

торіальний спір”¹. Для відповіді на питання, які народи живуть або жили раніше на цій території і де приходять їхні етнічні кордони, слід визначитись із поняттями “етнічний”. “Етнічними називають багато явищ, — зауважує П.Кушнер, — які в основному полягають у специфіці, що відрізняє один народ від іншого. До таких специфічних ознак належать, насамперед, відмінності у мові, матеріальній культурі, побуті, звичаях, віруваннях².

Надзвичайно гостро питання етнічних територій постало після першої світової війни, коли малі європейські народи, що входили до складу найбільших імперіалістичних держав континенту, стали вимагати права на самовизначення. Однак покладені в основу складених тоді для вирішення територіальних питань етнографічних мап мажоритарний метод /коли за етнографічну територію того або іншого народу визначався той простір, на якому цей народ становив більшість населення/ дозволив, наприклад, перетворити Польщу на державу, на значній частині території якої жило не польське, а українське, білоруське та литовське населення. В основу таких мап були покладені офіційні статистичні дані переписів населення і, як коректа в певних випадках, лінгвістичні дані переписів населення тих етнічних груп, які не належали до паівної національності. Понад те, ця статистика мала й ще одну ваду: переписи враховували лише наявне населення і не давали відповіді на інші запитання, а саме: чи не існували в роки, які передували переписові, масові еміграції національних меншин під тиском економічних та політичних заходів держави, чи не було в цих областях особливих заходів щодо примусової денационалізації населення? Нехтування /свідоме!/ цими відомостями призводило до того, що замість виявлення дійсного етнічного характеру території, зазначені мапи “науково” обгрунтували права агресора на захоплену ним територію. Але чи не найбільшим злочинцем цих придворних науковців було те, що, наносячи на свої мапи лише національну більшість, вони відмовляли національній меншості в її правах.

Сьогодні певною мірою сказане стосується наших західних сусідів, які навіть на мапах шкільних підручників зараховують до своєї етнічної території /”кресів”/, крім, “природньо”, Гали-

¹ Кушнер /Кнышев/ П.И. Этнические территории и этнические границы. - М., 1951. - С.6.

² Так само.

чини, й землі колишніх Волинської, Подільської та Київської губерній. Натомість мовчанням обходиться українська етнічна приналежність Перемишльщини, Холмщини, Підляшшя, з яких лише протягом вересня 1945 — серпня 1946 рр. було переселено в Україну понад 480 тис. українців:

Таблиця. Переселення українського населення з Польщі у 1945-1946 рр.¹

Восводство, повіт	Взято на облік		Переселено		% пере- селен.
	родин	осіб	родин	осіб	
<i>Жешувське</i>	64373	266860	62751	260110	97,4
Перемишльський	16702	65495	16494	64831	99,0
Сяницький	15047	63197	14630	60878	96,3
Лісковський	8989	39772	8764	39505	99,3
Любачівський	10191	44042	9951	43172	98,0
Ярославський	9458	37038	9292	36666	99,0
Горлицький	3987	17316	3620	15058	87,0
<i>Люблинське</i>	56827	208258	54795	200690	96,3
Грубешівський	18984	69937	18653	68656	98,1
Томашівський	11139	40904	11097	40742	99,6
Влодавський	7617	26800	7296	25030	93,0
Білгорайський	4819	18034	4274	16523	91,6
Любартівський	227	811	227	811	100
Замостянський	1648	5845	1543	5480	93,7
Холмський	9304	34462	8965	33195	96,3
Ярославський	1934	7676	1780	7270	94,7
Красноставський	1072	3519	874	2707	77,0
Радзінський	83	274	83	274	100
<i>Краківське</i>					
Ново-Сяницький	4749	22564	4554	20093	90,0
<i>Інші</i>			354	1218	
<i>Разом</i>	125949	497682	122454	482109	96,8

"Зняти" національне питання покликана й відсутня у повосних переписах населення Польщі графа про етнічну приналежність.

¹ Винниченко І.І. Україна 1920-1980-х: депортації, заслання, вислання. - К., 1994. - С.66.

Нова генерація білоруських політиків та співаючих з їхнього голосу науковців звинувачують свого земляка, славетного філолога Є.Карського у тому, що він відніс населення південної Берестейщини та Пінщини до "малоросійського племені". Переписувачі історії "пояснюють" це тим, що "помилки" цей всесвітньо відомий науковець припустився через "брак фактичного матеріалу". Проте ніхто з них не ставить під сумнів віднесення Є.Карським Білосточчини, Смоленщини, Віленщини, Брянщини, частини Псковщини до етнічних білоруських земель.

На Ленінградській конференції по правах меншин /1991/ мінські вчені І.Карашенко та П.Терешкович зробили світової величини "відкриття": "Українці з'явилися в Білорусі порівняно недавно — наприкінці XIX ст. У 1926 р. — їх нараховувалось — І.В./ 35 тис.чол."¹. Ця теза руйнується вщент проведеними тоді ж — наприкінці XIX ст. — переписом населення, який лише в трьох повітах Гродненської губернії зафіксував 296,6 тис.чол., рідною мовою яких була "малоруська". Зокрема, у Берестейському повіті українці становили 64,3% населення, в Кобринському — 79,6%².

Не можна не позаздрити і апетитам певних кіл румунського суспільства, які, й оком не кліпнувши, споконвічні українські землі Північної Буковини зараховують сьогодні до "Великої Румунії". Наприкінці 1991 р. в містах Туреччини деякими політичними організаціями розповсюджувались географічні мапи, на яких Херсонська область та Крим були позначені як турецькі території. Всім відомі і територіальні претензії до України її північно-східного сусіди.

Підставою згаданих претензій є або мажоритарний метод, або ж його відсутність. Самеостаннім, напевне, пояснюється позиція Польщі, яка при проведенні уже згаданих повосенних переписів населення "забувала" вносити до анкет графу "національність". У Росії та Білорусі внаслідок політики русифікації та білорусизації, а також обумовленої ними асиміляції українці перетворились на "росіян" та "білорусів". Тому і відсоток їх, зважаючи навіть на репресії та доволі інтенсивні міграції за радянської доби, неприродно низький.

¹ Карашенко І.В., Терешкович П.В. Национальные меньшинства в современной Белоруссии. // Ленинградская конференция по правам меньшинств. - Л., 1991. - С.65.

² Винниченко І.І. Українці в державах колишнього СРСР: історико-географічний нарис. - Житомир, 1992. - С.115.

До українських етнічних земель, що перебувають — повністю або частково — в межах сусідніх країн, належать Холмщина /Забужжя/, Підляшшя /Підлісся/, Перемишльщина /Перемишнина/, словацько-польський прикордонний анклав /Пряшівщина/, Мармарощина, анклав у Південній Буковині, Придністров'я, Північне Приоз'я, Північна Слобожанщина, Пінщина, Берестейщина. Завдання цього допису, однак, не полягає у доведенні права українців-автохтонів на свої етнічні землі, яке б реалізувалось в автономізації останніх. Попри всі незгоди, зарубіжні українці завжди пам'ятали, якого вони роду-племени. Прикро, що про них і досі належним чином не поспішають зацікавитись у своїй державі. Колишній Президент України Л.Кравчук та міністр закордонних справ А.Зленко, багато уваги приділяючи піднесенню іміджу своєї країни на світовій арені, проте жодного разу не поставили питання захисту прав українців, які живуть у зарубіжжі. До чого це призвело — відомо. У Придністров'ї гинули люди, у Польщі закривали зеркви, в Румунії відмовляли у праві вчити дітей рідною мовою, а українські лідери все ховали голову в пісок, не усвідомлюючи, що то є поза збанкрутілих політиків.

На жаль, історія майже нічому не навчила "батьків нації". Так, події у Чечні /на території якої проживало кілька тисяч етнічних українців/ викликали у них лише занепокоєння, але аж ніяк не осуд.

У неоімперській політиці московського Кремля, що взяв на озброєння середньовічні методи боротьби з непокірними, криється велика небезпека, яка дестабілізує ситуацію в регіонах колишнього СРСР. Події в Криму та Придністров'ї — наочне тому підтвердження. Цілком "логічним" у цьому контексті є й зволікання їх прийняттям Російською Федерацією закону про національні меншини. Звідси — і невизначеність із становищем українців, що компактно /у 1989 р. населення Вільховатського району Воронежської обл. на 75% складалось із українців — І.В./ або дисперсно живуть на її території і задоволення національно-культурних потреб яких залежить виключно від волі місцевих можновладців. Саме тому будь-який випадок порушення прав наших земляків як етнічної спільноти повинен — і не лише в Росії — знаходити належне реагування українського керівництва. Проте, на жаль, далека від оптимістичної ситуація з прийняттям Державної програми "Українська діаспора" наводить на невеселі роздуми. Зволікання з її реалізацією не робить

честі вищому державному керівництву України, яке не перестає твердити про незворотну ходу в бік демократичних перетворень. Відомо ж бо, які наслідки має політична недалекоглядність.

Н.Бойко
/Київ/

НАЗВА НАСЕЛЕНОГО ПУНКТУ ЯК ПРИКМЕТА ЕТНОГРАФІЧНОГО РЕГІОНУ

/НА ПРИКЛАДІ ПРЕФІКСАЛЬНИХ ДЕГІДРОНІМІЧНИХ ОЙКОНІМІВ/

Для етнографічного вивчення Українських Карпат і Українського Прикарпаття певне значення має назва цього регіону, а також система власних назв, що зустрічаються в цьому регіоні. Власні назви Бойківщини, а також суміжних територій, становлять певний інтерес, оскільки дають матеріал для вивчення етнографічного районування України.

Ономастика недостатньо володіє хронологією явищ, проте досить чітко визначає мовну приналежність фактів, власних назв, котрі відзначаються особливою стабільністю. Це спонукало вдатися до спроби цілеспрямованого вивчення ономастичних фактів — префіксальних дегідронімічних ойконімів на території України.

Назви населених пунктів, утворені за допомогою префіксів, уже були об'єктом вивчення в польській ономастиці. Карась М. розглядав формування назв типу Podgora і Zalas на території Польських Карпат і Польського Прикарпаття /Див.працю: Karas M. Nazwy miejscowe typu Podgora і Zalas w języku polskim і w innych językach słowiańskich. Pr. Onom. I. Wrozwaw. 1955/. Він зазначив, що це типові назви польських сіл, присілків і хуторів цієї місцевості.

Префіксальні дегідронімічні ойконіми ще не були об'єктом всебічного дослідження. Утворені за схемами "за+гідронім=ойконім" /хутір Заслуч/; "по+гідронім=ойконім /село Посвірж/, вони належать до найдавніших типів слів, що означали місце /А.Мейє. Общеславянский язык. 1951. С.401; А.П.Неподкупный.